

csak reflektál – szlovák szemszögből - a Bécs és Budapest között zajló eseményekre, hiszen befolyásolni azokat nem tudta.

Az első Palárik cikk, amelyet a szerző elemez (*Otázka národnosti a nasledovne i literatúry pri novom politickom preporodení Uhorska = Nemzetiségi kérdés és következképp az irodalom kérdése Uhorsko¹*) az új politikai berendezkedése mellett bővelkedik olyan retorikai fordulatokban, amelyek az író teljes azonosulását hivatottak kifejezni a magyar állammal. Palárik a szlovákok számára nem lát más hazát a multietnikus Szent István-i államon kívül, ezért nem véletlen, hogy a „mi” névmást használja egyaránt „Uhorsko” előtt, de a magyarok és a szlovákok (sőt, a többi szláv nemzetiség) megnevezése előtt is. A kortárs politikai fordulatokat a Gondviselés ajándékként írja le, amely lehetőséget teremt a magyarok és a szlovákok részéről egyaránt elkövetett hibák korrigálására és az őszinte megbékélés kiteljesítésére. A szerző által azonosított további szimbólumok az apa (Szent István), az anya (a magyar alkotmány), a haza (a történelmi Magyarország) és a fivérek (magyarok, szlovákok, szerbek és horvátok), amelyeket az újjászületés metaforája kísér, utalva a történelmi kontextusra.

A szlovák elit megosztottá vált 1860-ra abban a kérdésben, hogy milyen módon valósulhat meg a nemzetiségek emancipációja az új politikai konstellációban. Palárik álláspontja – az általa vizsgált szövegek alapján – egyértelmű és következetes: az alulról építkező, a szlovákság helyzetét Magyarországon belül fokozatosan erősítő „fontolva haladás” politikája mellett teszi le a voksát (egyúttal el is utasítja a túlzott követelőző hangvételt), a magyar alkotmányban pedig a nemzetiségek egyenlő jogainak garanciáját látja. A szerző arra is kitér a tanulmányban, hogy a politikai proaktivitás jegyében Palárik központi alakja volt a szlovák politika átgondolására összehívott tanácskozásoknak, csakúgy, mint a *Pest’budínske vedomosti* (= *Pest-Budai Hírek*) szlovák politikai magazin elindításának 1861-ben. Nézetei azonban nem győzték meg a mozgalomban résztvevő szlovák értelmiségiek többségét, ugyanis az 1861 júniusában általuk elfogadott Memorandum a szlovák nemzetről című dokumentum – amely a szlovák politikai gondolkodás alapkövé-

¹ A történelmi Magyarországra használt szlovák kifejezés.

nek számít – céljai között már egy területileg autonóm szlovák entitás létrehozása szerepel. A területi törekvéseket Palárik teljes mértékben elutasította, (ennek a magyar nyelvű sajtóban is hangot adott) hiszen ő az állampolgári egyenlőségen és a magyar-szlovák testvériségen alapuló „Uhorsko”-ban gondolkodott.

Kobylynska tanulmánya érdekes adalékkul szolgálhat szlovák és magyar olvasók számára egyaránt, hiszen a szlovák politikai gondolkodás egy valóban csak kevesek által ismert fejezetét tárja elénk. Ugyanakkor fájó hiányossága a munkának, hogy kifejtetlenül hagyja azt a kérdést, hogy Palárik 1860-1861-ben megjelent írásai milyen fogadtatásra találtak a szlovák és magyar körökben, és mi volt az oka annak, hogy az általa felvázolt politikai stratégia nem talált valódi követőkre. A szerző a befejezésben csak röviden említi meg, hogy a tanulmány által tárgyalt pár éves periódust követően Palárik írásai sokkal tárgyilagosabb és pragmatikusabb hangvételt kezdenek megütni, a Kiegyezést követő kezdeti eufória tehát hamarosan alább hagyott az írónál. Ennek és a fentebb felvetett gondolatoknak a kifejtése és elemzése mindenképpen hozzáadott értéket jelentene az alapjában véve deskriptív jellegű munkának. Remélhetőleg a szerző folytatni fogja kutatását, és egy következő tanulmányban elemezni fogja Palárik „visszhangtalanságának” és az írásaiban bekövetkezett változások okait is.

Herner-Kovács Eszter

Európai migráció kelet és nyugat között az ezredfordulón

Oltmer, Jochen: Ost-West-Wanderung. Migration im Europa des späten 20. und frühen 21. Jahrhunderts. = Ost-West. Europäische Perspektiven. Jg. 2013. No. 1. 2-9. p. www.owep.de.

A kelet-nyugati gazdasági és politikai migráció az összeurópai folyamatok évszázados velejárója, amely a második világháború utáni zárt határok lebomlása során minden korábnál nagyobb lendületet vett az 1980-as évek végével. A kelet és nyugat közötti vasfüggöny négy évti-

zedé alatt egyszeri vagy csak helyi jellegű történést képviselt a berlini fal felépítése előtti kiszivárgás az NDK-ból, az 1956-os magyar vagy az 1968-as csehszlovák menekültáradat, vagy szovjet és lengyel zsidók, a lengyelországi, illetve romániai németek (részben egyezményes) kitelepülése. A közvetlen háború végi, politikai háttérű etnikai tisztogatások, népességcserék tárgyköre még kevésbé hozható a témával kapcsolatba.

A vasfüggöny lebontásával ezzel szemben visszatért a háborúval és a rákövetkező fejleményekkel megszakadt szabad áramlás időszaka. Az EU-bővítés az újrafelszabadult régió ma már jelentős részén ráadásul a határok akadálytalan átjárhatóságát eredményezte. A mozgás új szabadsága magával ragadta a tömeget, amire jó oka is volt a nyugathoz képest 36%-os GDP-ben és a még alacsonyabb (1:6 arányú) átlagbér-szintben kifejeződő gazdasági leszakadással (2000. évi számadatok). A váratlan nyomást a célországok a rendelkezésre álló eszközökkel több-kevesebb sikerrel igyekeztek fékezni vagy elhárítani. A megélhetési migráció volumenét még tetézte azonban a posztjugoszláv háború menekült-hada. A mozgásfolyamatok rendszerező áttekintése során a gazdasági és politikai indíttatás mellett belép harmadikként egyébként – gyakran a kettő egybeszővődésével – az etnikai tényező. A téma domináns elemekre szorítkozó, vázlatos összegzését kíséreljük meg itt, e három megközelítés szerint.

1. Megélhetési migráció: A munkavállalói célú kiáramlás a régió valamennyi országát jellemezte, a szélességével sokáig mégis Lengyelország dominált. A lengyel munkamigráció zömmel a szomszédos Németországot érintette. A német munkaerőpiac felvevőképes is volt, de szabályozta a keresletet, és igyekezett kiszűrni az illegális hánnyadot, továbbá differenciált állandó, illetve szezonális munkalehetőségek (építőipar, mezőgazdaság, idegenforgalom) szerint. Ennek érdekében a kormány a legtöbb kibocsátó országgal kétoldalú egyezményeket kötött. Az illegális munkavállalók – ismeretlen számban – távolabbi célpontokkal próbálkoztak, Spanyolországtól Angliáig. A statisztikák 2003-ban 320 000 regisztrált külföldi munkavállalót számláltak, ebből Németország 95%-kal részesedett. Megjegyzendő: a kiáramlás ekkor már leszálló ágában volt, a sikeres lengyel átalakulás nyomán már megindult a szaképzett munkaerő hazatérése. Lengyel viszonylatban vagy másutt ezért

is maradt el az újabb tömeges migráció az EU-bővítést követően, amitől annyira tartottak nyugaton. – A Baltikumból több skandináv állam, Balkánról a nagyarányú albán migrációval főképp Olasz-, illetve Görögország volt első pillanattól érintett, Ausztria pedig a jugoszlávval. A balkáni viszonylatokban a munkamigráció „kishatár-forgalma” is szerepet kapott (Ausztriával, Olaszországgal).

2. Menekült-migráció: Milliókat üldözött el otthonából az 1990-es évek szinte egészét átfogó délszláv polgárháború. Az ENSZ-menekültügyi főbiztosság 1995-ös, tehát jobbára még a boszniai konfliktust megelőző adata 3,7 millióban határozza meg azoknak a számát, akik a volt Jugoszlávia más területein kerestek menedéket, de ezen felül százezrek próbálkoztak a határokon kívül is. Boszniából utóbb összességében 1,2 millióan keltek útra Bosznia-Hercegovinán vagy a régi Jugoszlávián belül, ca. ugyanennyien pedig más országokban, nem utolsósorban EU-tagállamokban próbáltak szerencsét. Az EU-n belül 1997-ben közel 600 000-en tartózkodtak közülük, több mint felerészt Németországban. Visszatelepedésük a háborús károk elhúzódó helyreállítása miatt csak nehézkesen haladt előre, s talán máig sem vált teljessé. A koszovói harcok 1999. évi menekültjei – mintegy 900 000-en – általában nem mentek messzebb Albániánál (ca. 500 000), Macedóniánál (bő 200 000) vagy Montenegrónál (talán 70 000), itt is határ közelben maradtak, és többnyire vissza is fordultak, amint a harcok befejeződtek. Közülük 40-50 000-en jutottak el EU-államokba, adatok az ő hazatérésük üteméről nem állnak rendelkezésre.

3. Kisebbségi háttérű migráció: A vasfüggöny mögötti diktatúrák lebomlása nem egy ponton részint előtte elnyomott, legalább mozgásszabadságában gátolt etnikai kisebbségek gyors kirajzásához vezetett, részint határváltozások nyomán (Szovjetunió, Jugoszlávia) kialakult konfliktushelyzet, fenyegetettség menekültjei indultak útnak. Csatlakozott hozzájuk a rendszerátalakítás vesztesei közül a roma népesség egy-egy csoportja. A jugoszláv övezetek menekült-migrációja gyakorlatilag egészében etnikai háttérű. Az új, nemzeti szuverenitást nyert FÁK-államok orosz jövevény-lakosságának anyaországi irányú vándorlása mellett a szovjet felbomlásból is eredt nyugati irányú menekült-migráció: újabb zsidó csoportok Izraelen kívül nyugati övezetek irányába,

észt, pontuszi görög, lengyel repatriánsok Oroszországból, Ukrajnából, finnek Karéliából, szlovákok Ukrajnából és Szerbiából, délkelet-németek Romániából, volgai németek Oroszországból és Kazahsztánból (ahová a háború alatt száműzték őket) stb. Az első években – 1989-1992 között – kitelepült vagy elmenekült 4 milliónyi kelet- és kelet-közép-európai migráns zömmel kisebbségi sorsát hagyta maga mögött s talált – remélhetőleg – hazára egy-egy anyaországban.

A repatriáns-mozgás sajátos esete: a történelmileg kiszakadt, a keleti régiók sok pontján kisebbségi helyzetbe szorult német etnikum németországi „haza”-fogadása. A német állam ez irányú, igen áldozatos bevándorlás-politikája példaértékű, egyszersmind szerencsés is a globális migráció nyomasztó versenyé szemponyjából. E politika kezdetei visszanyúlnak az egykorú Nyugat-Németország legkorábbi hidegháborús időszakáig, és az előzmény gazdag tapasztalataira is építhetők, amikor az 1989/90 utáni megtöbbszörözött szélességű, 3 milliós igénylői körre szabott feladatoknak nekilátott.

A menekülés és kitelepülés motivációi egyébiránt gyakran keverednek vagy összeadódnak. Vegyük csak a roma-szegregáció példáját, amelyben a fenyegetettség már a munkaerőpiacról való kizáródással elkezdődik. A felvevő övezetek, nem utolsósorban az uniós országok, illetve az EU-adminisztráció jelentős erőfeszítéseket fejtenek ki a különféle háttérű migrációk és adott migráns csoportok differenciált kezelése, a befogadás, az átmeneti időre szóló humanitárius gondoskodás vagy a politikai menedéknyújtás probléma-arányos megoldásmódja érdekében. A sok összetevős mozgáshullám 2010-ig egyébként egyelőre „lecsengett”, amihez sok tekintetben hozzájárult az EU széleskörű keleti bővítése – érintett államonként a csatlakozási folyamat és az érvényre emelt tagság stabilizáló hatásával.

Komáromi Sándor

NEMZETI ÉS NEMZETISÉGI IRODALMAK

Transznacionális identitás a diaszpóra irodalomban: Vasily Yanovsky narratívái

Rubins, Maria: Transnational Identities in Diaspora Writing: The Narratives of Vasily Yanovsky = Slavic Review, Vol. 73, 2014, No. 1, 62-84. p.

Noha az orosz nyelvű emigráns irodalom vizsgálata közel harminc éve pezsgő tudományterület, a szövegek kritikai fogadtatása leginkább a „nagy visszatérés” retorikájába illeszkedik: a diaszpórát egyfajta „mellékágnak” tekintik, amely óhatatlanul beletorkollik az anyaország 20. századi orosz irodalmának folyamába. Az emigráns írókat rendszerint az orosz irodalmi kánon kontextusában, ország és nyelv szerinti megosztásban értelmezik, holott az évek során teljesen eltérő földrajzi és kulturális teret alakítottak ki maguknak. A különböző kulturális hatások által formált narratíváik rendre túllépnek a nemzeti kereteken, és egyfajta transznacionális ars poeticát hoznak létre. A cikk szerzője az orosz emigráns irodalmat állítja párhuzamba a transznacionális elméleti kerettel, amely termékeny fogalmi keretet biztosít a kivetettség, a transzkulturális elidegenedés és a hibriditás által meghatározott narratívák tárgyalásához.

Napjaink globalizált, poszt-nacionális, posztkoloniális és posztmodern világában, ahol a nemzet fogalma már nem stabil és monolitikus kategória, hanem kulturális produktum és képzeletbeli közösség, a formálódó transznacionális elmélet alternatív megközelítést kínál a csoportidentitás megfogalmazásához. A transznacionalizmus szókincsének egyik központi kategóriája a *határ* és annak porózus és változó természetének feltárása. Ha a nyelvet a nemzeti profil alapvető meghatározójának tekintjük, akkor aligha meglepő, hogy a transznacionális